

Neguits de llengua: crear consciència, promoure actituds, assumir responsabilitats

MAR MASSANELL I MESSALLES

Universitat Autònoma de Barcelona, Institut d'Estudis Catalans

mar.massanell@uab.cat

Resum: La publicació, el juliol de 2019, de les dades recollides l'any anterior en l'Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població (EULP) va renovar la preocupació social pel futur de la llengua catalana. En aquest context, els darrers dos anys han aparegut diverses obres de divulgació lingüística que pretenen atacar mites com les bondats del bilingüisme social, conscienciar la població de la situació delicada en què es troba el català i fer propostes per a revitalitzar la llengua, començant per capgirar la norma de convergència lingüística cap al castellà. En aquest «Al marge» ens en fem ressò.

Paraules clau: futur del català, bilingüisme social, norma de convergència lingüística, model de llengua.

Language concerns: raising consciousness, promoting attitudes, taking responsibilities

Abstract: The publication in July 2019 of the data recorded the previous year by the survey Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població (EULP) has renewed social worries about the future of the Catalan language. In this context, several books of linguistic vulgarisation have appeared over the last two years which attempt to debunk such myths as the virtues of social bilingualism, to make people conscious of the delicate situation in which Catalan finds itself and to advance propositions for its revitalizing, starting with overturning the norm of linguistic convergence with Spanish. The article takes note of all this.

Keywords: future of Catalan, social bilingualism, linguistic convergence norm, language model.

Ja fa temps que ho sabem: als Països Catalans, la major part de la població no té el català com a llengua d'ús habitual.¹ Tot i saber-ho, però, cada vegada que es renoven les dades sobre els usos lingüístics de la població dels territoris de llengua catalana a molts catalanoparlants se'n fa un nus a la gola.

En el cas concret de Catalunya, el 8 de juliol de 2019 es van fer públics els resultats de la darrera enquesta quinquennal d'usos lingüístics de la població (EULP), duta a terme l'any anterior per la Direcció General de Política Lingüística del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i l'Institut d'Estadística de Catalunya (IdesCat).²

1. V. BRETXA; N. SOROLLA; J. TORRES-PLA; A. TORRIBOS; F. X. VILA, *Els usos lingüístics als territoris de llengua catalana*, Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística, 2019, p. 42-44. Accessible a: <<https://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/publicacions/btpl/arxius/27-btpl-usos-linguistics-territoris.pdf>> [Consultat el 28-12-2021].

2. GENERALITAT DE CATALUNYA, *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2018*. Accessible a: <https://llengua.gencat.cat/ca/serveis/dades_i_estudis/poblacio/Enquesta-EULP/Enquesta-dusos-lingueistics-de-la-poblacio-2018/> [Consultat el 28-12-2021].

L'EULP de 2018 ha fet avinents algunes xifres que han renovat la preocupació pel futur de la llengua, com ara que la població del Principat que té el català com a llengua d'ús habitual se situa només en el 36,1 %.³A partir de la difusió d'aquests resultats, s'ha pogut percebre un increment de la preocupació social pel futur de la llengua, amplificada pel ressò que se n'han fet els mitjans de comunicació. Fins al punt que, durant la propassada campanya de Nadal, aquest malestar lingüístic ha esdevingut el reclam publicitari d'una relativament jove empresa de telecomunicacions nascuda a Catalunya, que ens sacsejava demanant un minut de silenci per la llengua: «Els lingüistes asseguruen que el català ja ha entrat en procés d'extinció».⁴

Òbviament, no és pas que els catalans trobem delit a cantar les absoltes a la llengua, sinó tot el contrari: les veus d'alarma, titllades a voltes de catastrofistes,⁵ s'alcen amb la intenció de conscienciar el cos social de la situació delicadíssima que viu el català i tenen la voluntat, justament, que la catàstrofe no arribi a produir-se. És la mateixa estratègia adoptada per la Plataforma per la Llengua, el desembre de 2020, quan va impulsar la campanya «Emergència lingüística», la qual ha estat renovada i ha fet el salt a la televisió aquest gener de 2022.⁶ L'anomenada *ONG del català*, sota el lema «T'imagines que la llengua desapareix?», fa una crida als catalanoparlants perquè no es quedin «de braços plegats» davant la reculada de la llengua pròpia i perquè la utilitzin en el dia a dia «de forma decidida i desacomplexada», alhora que posa el focus en la difusió de les xifres més alarmants, com el fet que «només el 19,6 % de la població barcelonina d'entre 15 i 29 anys té el català com a llengua habitual» o que «[a]quests darrers 15 anys hem perdut mig milió de parlants habituals».⁷

Les xifres que aporten les enquestes s'entossudeixen a mostrar-nos un camí per on no voldriem avançar. Si mirem enrere —no tots els sociolingüistes són afeccionats a fer-ho—, hi ha una llarga història en la qual s'encadenen els episodis de persecució i de resistència. Alguns avui són remots i ens recorden que la política lingüicida contra el català ve de lluny, com els Decrets de Nova Planta, promulgats per Felip V entre 1707 i 1716, i la «Instrucció secreta» del fiscal del Consejo de Castilla José Rodrigo Villalpando als corregidors de Catalunya, datada el 29 de gener de 1716, en la qual, per a aconseguir la substitució de la llengua catalana per la castellana, aconsellava «dar sobre esto instrucciones y providencias muy templadas y disimuladas, de manera que

3. INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA, *Enquesta d'usos lingüístics de la població. Dades*. Accessible a: <<https://www.idescat.cat/pub/?id=eulp>> [Consultat el 28-12-2021].

4. Parlem telecom. Anunci accessible a: <<https://parlem.com/trenquem-el-silenci-parlem-catala/>> [Consultat el 28-12-2021].

5. A. BRANCHADELL, «Catastrofisme lingüístic», *Ara*, 28-12-2020. Accessible a: <https://www.ara.cat/opinio/albert-branchadell-catastrofisme-linguistic_129_1012396.html> [Consultat el 28-12-2021].

6. PLATAFORMA PER LA LLENGUA, *Dossier de premsa: Emergència lingüística*. Accessible a: <<https://www.plataforma-llengua.cat/media/upload/arxiu/NOTES%20PREMSA/DossierEmergenciaLinguistica.pdf>> [Consultat el 28-12-2021].

7. PLATAFORMA PER LA LLENGUA, Web de la campanya «Emergència lingüística». Accessible a: <<https://www.emergencialinguistica.cat/>> [Consultat el 28-12-2021].

se consiga el efecto sin que se note el cuidado».⁸ D'altres episodis avui encara són història viva per a una part de la població, com l'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya —si se'm permet de manllevar el títol del llibre de Josep Benet—,⁹ encara que alguns tinguin mala memòria i gosin afirmar sense enrojolar-se que «[n]unca fue la nuestra lengua de imposición, sino de encuentro; a nadie se le obligó nunca a hablar en castellano: fueron los pueblos más diversos quienes hicieron suyo, por voluntad libérrima, el idioma de Cervantes».¹⁰ Uns altres episodis, finalment, tot just els comencem a pair, com el procés, per ara frustrat, cap a la independència —que ha fet que tornéssim a tenir exiliats i presos polítics—, durant el qual alguns van creure que eixamplar la base social per a arribar a l'anhelat 50,1 % només era possible deixant al marge del procés la defensa decidida de la llengua pròpia.

Darrere de la deriva de l'idioma també hi ha un cert triomf del discurs fal·laç que proclama que el català ja no està prohibit i, per tant, ja no està en perill: així doncs, ja no cal defensar-lo, ja no cal parlar-lo militantment, perquè, si ha superat el franquisme, ho pot superar tot. Com si el fet d'haver deixat enrere la darrera dictadura i de disposar d'immersió lingüística a les escoles —no obrirem ara aquest meló— i de mitjans de comunicació en català —tampoc aquest altre— hagués resolt el problema i pogués esborrar de cop el dany produït per la llarga exclusió de la llengua catalana dels usos formals i prestigiosos, i per la manca d'accés a aquesta d'un contingent immigrant difícil d'integrar pel seu volum i per la situació política del període en què va arribar. I com si la globalització, la revolució digital i la transformació demolingüística dels Països Catalans en les darreres dècades no haguessin situat la llengua catalana en un context nou amb reptes inèdits.

Amb aquest paisatge de fons, en els darrers dos anys —més o menys, de l'inici de la pandèmia ençà— s'ha produït un boom bibliogràfic d'obres de divulgació lingüística destinades al gran públic que tenen com a rerefons comú la preocupació pel futur de la llengua catalana, sigui en termes de quantitat de parlants sigui en termes de qualitat lingüística, i que pretenen alhora crear consciència del punt d'inflexió en què ens trobem, per a moure la població a adoptar actituds que frenin la tendència a la baixa en l'ús del català abans que no es converteixi en una caiguda lliure. Darrere d'aquest esplet de llibres hi ha tant divulgadors lingüístics força coneguts (l'escriptor Enric Gomà, col·laborador amb seccions de llengua en programes de Catalunya Ràdio i de BTV, i creador

8. *Instrucción secreta de algunas cosas que han de tener presentes los corregidores en el Principado de Cataluña para el ejercicio de sus empleados* (apud A. FERRANDO FRANCÉS; M. NICOLÁS AMORÓS, *Història de la llengua catalana*, Barcelona: UOC, 2011, p. 282).

9. J. BENET, *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995. Reelaboració de *Catalunya sota el règim franquista. Informe sobre la persecució de la llengua i la cultura de Catalunya pel règim del general Franco*, París: Edicions Catalanes de París, 1973.

10. Discurs llegit pel rei d'Espanya, el 23 de gener de 2001, en el lliurament del Premio Cervantes (apud A. FERRANDO FRANCÉS; M. NICOLÁS AMORÓS, *Història de la llengua catalana*, p. 440).

i guionista dels microespais de TV3 *Català a l'atac* i *Llibres a l'atac*,¹¹ i l'escriptor i traductor Pau Vidal, assessor de continguts lingüístics del programa de Televisió de Catalunya *El llenguado*)¹² com professors universitaris (la lingüista Carme Junyent, docent de la Universitat de Barcelona i fundadora del Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades). També hi ha obres corals, com *El català, la llengua efervescent. 77 visions sobre el terreny* (Barcelona: Viena Edicions, març de 2021), que aplega, de la mà de Carme Junyent, articles breus —el límit que es va donar als autors van ser 2.000 caràcters— de setanta-set lingüistes i sociolingüistes d'arreu del territori i de generacions diferents «que tinguessin alguna cosa a dir sobre la qüestió de la llengua i el seu futur» (p. 12). D'aquesta florida de llibres n'hem triat quatre dels que han tingut més ressò, apareguts a les editorials Pòrtic, Viena, La Campana i Eumo, per a presentar-vos-en un tast conjunt.

Així, el febrer de 2020 va aparèixer *El castellà, la llengua del costat* (Barcelona: Pòrtic), d'Enric Gomà, que tracta de la presència del castellà a Catalunya durant cinc segles, del xv al xix, durant els quals, per al poble català, el castellà era això: la llengua del costat. El llibre de Gomà pretén desmuntar un dels mites del bilingüisme, que alguns perceben —i d'altres volen fer percebre— com si fos connatural a Catalunya: «En els nostres dies, la lloança exaltada del bilingüisme ha conduït alguns a interpretar que durant tota la seva història Catalunya ha estat com ara, que els catalans saben el castellà. A tots ells els costa acceptar que els catalans, que durant nou segles no van tenir el castellà com a llengua materna, el van aprendre com una llengua aliena, forastera. A cops de destrall els més obtusos» (p. 24).

A través d'un enfilall un xic caòtic de fets històrics no sempre presentats seguint la línia del temps —cosa que en més d'una ocasió en fa perdre el fil—, i amb un recurs constant a l'humor —que és volgut i molt propi de l'estil d'aquest autor, però que arriba a resultar excessiu—, Gomà mostra que la bilingüització dels catalans és recent i va precedida d'un procés lent de penetració del castellà, a través d'àmbits molt concrets, al llarg dels segles xv, xvi, xvii, xviii i xix. I fa èmfasi en dos fets: d'una banda, que durant aquestes cinc centúries el percentatge de població catalana que tenia un cert coneixement del castellà era molt reduït i, de l'altra, que a Catalunya aquesta llengua tenia un ús circumscribit a determinats àmbits i no havia penetrat com a llengua habitual del poble.

De fet, *El castellà, la llengua del costat* està organitzat en una introducció («El convidat inesperat», p. 11-21) que dona pas a set altres capítols, sis dels quals presenten l'entrada del castellà en un context determinat. «¡Viva el Rey!» (p. 23-49) comença

11. E. GOMÀ, «*Català a l'atac*, divulgar la llengua», dins D. CASALS; M. MASSANELL (ed.), *La premsa, la ràdio i la televisió com a agents difusors de coneixements lingüístics*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2020, p. 135-150.

12. M. MASSANELL I MESSALLES, «*El llenguado* (2020), de TV3. I això com es menja?», *Anuari de Filologia. Estudis de Lingüística*, núm. 11, 2021, p. 159-184.

amb l'arribada de la dinastia castellana dels Trastàmara i continua amb la castellanització de la cort, de la noblesa i, més endavant, de l'alta burgesia. A «Servir la Pàtria» (p. 51-84), el castellà és presentat com la llengua de l'exèrcit, de la justícia i dels funcionaris de l'administració estatal i municipal. «Salvar l'ànima» (p. 85-110) ressegueix l'ús del castellà a la Inquisició, a la jerarquia de l'Església, en els ordes religiosos, en monestirs i convents, en els seminaris i en els sermons dels capellans. «Guitarres, cadafals i taulells» (p. 111-133) fa un repàs de la presència de la llengua castellana en les cançons dels músics rodanons i el romancer; en els sainets, les comèdies i els entremesos dels còmics ambulants, i en el comerç amb les colònies espanyoles d'ultramar i la indústria incipient. «Orelles de burro» (p. 135-159) es dedica a la llengua de l'escola i repassa episodis com la Real Cédula de Aranjuez, de Carles III, promulgada el 1768, que imposava el castellà com a llengua de l'ensenyament, i la Llei Moyano, de 1857, que implantava l'escolarització en castellà obligatòria i universal arreu d'Espanya. «República de les lletres» (p. 161-189) centra l'atenció en els escriptors catalans que, durant les cinc centúries que abraça el llibre, trien el castellà per a produir la seva obra literària. Finalment, a «¡Viva España!» (p. 191-209), Gomà recull la delimitació que ha ofert, en els capítols anteriors, dels usos del castellà, que presenta com la llengua del poder, de l'escriptura, dels usos formals, la llengua —en síntesi— elevada, i insisteix que «[e]ls catalans escassos que sabien castellà no eren com els castellanoparlants actuals. Els hauria sigut absurd dirigir-se en castellà a algú del seu àmbit quotidià» (p. 191).

Un llibre, doncs, que desmenteix la naturalitat secular del castellà com a llengua de Catalunya, *aquella con la que nos entendemos todos*, com si els catalans en tinguéssim dues des de temps immemorials, una d'útil i una altra d'adorn (o potser per a molestar els veïns). En aquest sentit, doncs, el llibre de Gomà ajuda a desemascarar la fal·làcia del bilingüisme, les suposades bondats del qual són lloades o bé des de les files dels qui no volen sortir del monolingüisme castellanòfon (perquè, per a mantenir-s'hi, ens necessiten bilingües) o bé des de la bona fe dels qui s'han empassat l'ham i no s'adonen que el bilingüisme social és tan sols l'avantsala de la substitució lingüística (i que la sacrificada és la llengua pròpia, concepte que els defensors del bilingüisme solen obviar perquè atorga un rang diferent, i més legitimitat, a la llengua territorial que no pas a la vinguda de fora).

També va ser el febrer de 2020 quan va aparèixer *Corregir mata* (Barcelona: Viena), de Pau Vidal, autor que, per cert, el gener de 2015 havia publicat *El bilingüisme mata. Del canvi climàtic al canvi idiomàtic* (Barcelona: Pòrtic), que queda fora del nostre repàs per motius cronològics, però que temàticament hi entraria de ple. A *Corregir mata*, Vidal aplega cinquanta-un articles publicats originàriament al digital *VilaWeb*, on aquest divulgador lingüístic escriu una columna setmanal. Els presenta precedits d'una introducció («A l'assalt de l'IEC», p. 9-15) i organitzats en cinc seccions: dues d'extenses que podríem anomenar *de combat*, «Corregir mata» (p. 19-101) —que dona nom al llibre i conté dinou articles— i «Ells i nosaltres» (p. 105-170) —que en conté

disset—, i tres de reduïdes, de caire més filològic, titulades «Nova gramàtica» (p. 173-192), «Creació lèxica» (p. 195-214) i «Els nous llenguatges» (p. 217-234), formades per cinc articles cadascuna.

El títol del llibre de Vidal és una provocació que ajuda a focalitzar un dels temes que hi esdevé recurrent, sobretot en la primera part. Com reconeix l'autor en les pàgines introductòries, «[d]ir, tal com proclama el títol d'aquest llibre, que corregir no és una bona tècnica de millora lingüística és, òbviament, una *boutade*. Corregir és una manera de millorar l'idiòlecte [...] sempre que es faci en determinades condicions. Ara bé, la correcció indiscriminada i, sobretot, amb intenció de difondre un model contrari al que propugna l'autoritat acadèmica (en aquest cas l'IEC), és una estratègia d'eficàcia dubtosa» (p. 13). I és que l'actualització de la normativa de la llengua catalana duta a terme per l'Institut d'Estudis Catalans, concretada en la publicació de l'*Ortografia catalana* (2016),¹³ la *Gramàtica de la llengua catalana* (2016),¹⁴ la *Gramàtica essencial de la llengua catalana* (2018)¹⁵ i la *Gramàtica bàsica i d'ús de la llengua catalana* (2019),¹⁶ ha fet renéixer el debat sobre el model de llengua.

Més enllà de la polèmica ortogràfica suscitada per la reducció del nombre de diacrítics, de la qual els mitjans de comunicació es van fer força ressò, la qüestió de fons, que ateny directament la gramàtica i el diccionari prescriptius, és el grau de diversitat lligada a la variació dialectal i a la variació de registre que s'està disposat a admetre dins de la llengua normativa, i també el grau de permeabilitat a influències exògenes que es considera tolerable. Per Vidal, «[e]l recanvi generacional a la Secció Filològica passat el tombant de segle ha capgirat la imatge de la institució: d'immobilista i decimonònica ha passat a ser acusada de manigaamplista i castellanitzadora», de manera que «[l]'escorament de la SF cap a posicions més, diguem, flexibles [...], ha generat un reflux cap al purisme per part de grupúsculs minoritaris però molt actius» i «Facebook, Twitter i Instagram s'han convertit en plataformes de difusió del model de llengua anomenat *neopurista* (pels qui el blasmen) o *restituïdor* (pels qui el defensen)» (p. 10-11). És contra els postulats d'aquest darrer corrent, designat com a *morrofortista* en el llibre que ara ens ocupa (p. 14), que Vidal aixeca la veu: «Un país malalt de llengua com el nostre és terreny adobat per a la proliferació d'aquesta espècie verinosa, amb un potencial de destrucció lingüística directament proporcional a la bona fe que l'esperona» (p. 12). L'expressió és contundent i potser hiperbòlica, però posa el dit a la nafra: tal com està la llengua —és a dir, si percebem que la seva pervivència penja d'un fil—, el darrer que necessitem és incrementar la inseguretat lingüística dels qui la parlen i mostrar-la

13. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Ortografia catalana*, Barcelona: IEC, 2016, en línia; 2017, en paper.

14. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona: IEC, 2016.

15. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Gramàtica essencial de la llengua catalana*, Barcelona: IEC, 2018, en línia: <<https://geiec.iec.cat/>> [Consultat el 10-1-2022].

16. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Gramàtica bàsica i d'ús de la llengua catalana*, Barcelona: IEC, 2019.

anormal (vulgueu entendre el mot en el sentit de ‘mancada d’unes normes clares’ i també de ‘diferent de la resta’) als ulls dels qui pretenem que l’adoptin.

Un altre dels temes que és font recurrent de reflexió a *Corregir mata* és la norma social de convergència lingüística cap al castellà, és a dir, la tendència d’una àmplia majoria de parlants a renunciar a l’ús de la llengua catalana amb un interlocutor que se’ls adreça o els respon en castellà. És una opció tan predominant que ha convertit l’oposada, la lleialtat lingüística, en l’actitud marcada. De la mateixa manera que, en molts entorns, el català s’ha convertit també en la llengua marcada. A vegades, literalment marcada. Per a comprovar-ho, només us cal anar a comprar una agenda o una postal de felicitació: són les escrites en la llengua pròpia les que es troben a les llibreries del país amb un adhesiu on es llegeix «en català».

La norma de convergència lingüística, que és fruit de l’autoodi a què han dut la minorització i la subordinació històriques, té concrecions particulars perverses, com el fet que un sol castellanoparlant tingui el poder de fer modificar la llengua en una interacció col·lectiva, com pot ser una classe a la universitat o una reunió de la comunitat de veïns (¿no us han demanat mai que canviéssiu de llengua «per respecte» i heu hagut de respondre que era justament per respecte, a vosaltres mateixos en primer lloc, que no canviàveu?). O el fet que molts catalanoparlants triïn el castellà com a llengua d’interacció amb els desconeguts que identifiquen com a immigrants pels trets físics que tenen, cosa que provoca que se’ls barri l’accés a la llengua i, de retruc, a una integració plena en el país d’acollida, a la qual tenen tot el dret. L’immigrant tractat així o bé no arriba a aprendre la llengua o bé la desaprèn per falta de pràctica (tots els qui ens hem esforçat a adquirir una llengua estrangera sabem fins a quin punt es rovella quan no tenim la possibilitat d’exercitar-la).

De fet, amb aquesta dificultat no s’hi troba només l’anomenada *nova immigració*. En aquells entorns més impermeables a l’ús social de la llengua catalana, la immersió lingüística a les escoles ha fet que els descendents de la (vella) immigració aprenguessin la llengua, però no els ha donat la possibilitat de viure-la —jugant al pati, anant a comprar el pa, conversant amb els veïns. I aquest punt és clau, atès que, perquè algú usi la llengua, cal que s’hi senti còmode i, perquè això passi, cal que hagi tingut l’oportunitat de parlar-la espontàniament, que hi hagi pogut adquirir una certa fluïdesa, que disposi dels recursos que la fan versàtil en diferents contextos, i aquests difícilment els pot adquirir algú per a qui la llengua catalana ha estat estrictament una llengua d’aula.

Aquest tema entronca encara amb una altra de les preocupacions de Vidal: l’empobriment dels registres col·loquials del català, que es manifesta en l’oblit de formes tradicionals, en l’elevat grau d’interferència i en la pèrdua de la creativitat lingüística. Ja sabem la importància que té disposar d’una normativa clara i d’una varietat estàndard d’àmplia difusió, però no podem obviar que l’una i l’altra reposen sobre la base dels usos quotidians de la llengua, que necessitem que siguin com més rics i variats millor perquè en són la saba nodridora. El català ha de servir per a escriure un article científic,

per a crear una novel·la i per a informar la població del que passa al món, i tant!, però també ha de servir per a explicar un acudit, per a runar els nens —si us cal, consulteu el *DCVB*¹⁷ o per a insultar aquell veí que surt al balcó a fumar i després llança la burilla sobre el teu estenedor. Si m'ho permeteu, que ja no quedin ni *carnussos*, ni *carallots*, ni *caps de cony*, ni *morros de cul*, perquè tots ens hem tornat *gilipollas*, és molt mal senyal.

Saltem al setembre de 2020, quan va aparèixer *El futur del català depèn de tu* (Barcelona: La Campana), de Carme Junyent, que és l'única autora que apareix a la portada, i Bel Zaballa —podeu treure l'entrellat d'aquesta doble autoria amb la lectura dels dos pròlegs (p. 11-14 i 15-21). El títol d'aquest llibre s'inspira en l'eslògan d'una campanya de promoció del català impulsada per la Generalitat de Catalunya els anys 1985-1986: «Que aquí es parli català {depèn de vostè / depèn de tu}».¹⁸ No és pas que les autores vulguin descarregar l'Administració de qualsevol responsabilitat pel que fa al futur del català —n'hi té, i molta!—, sinó que volen evitar que, sota el miratge que el poder polític és qui ho ha de solucionar tot, els parlants renunciïn a la seva part de responsabilitat individual en l'empresa col·lectiva de mantenir viva la llengua: en el cas dels catalanoparlants, emprant-la i transmetent-la, tant als novinguts com a la generació següent, i, en el cas dels parlants d'altres llengües, fent-se-la seva fins a incorporar-se al sector que la pot utilitzar i difondre. La idea de fons és clara: «si de la llengua no ens n'ocupem nosaltres, els parlants, no la salvarà ningú» (p. 24). I és que, més enllà del que es pugui fer i s'hagi de fer des del poder polític —impulsar campanyes de promoció, vetllar perquè la immersió lingüística sigui real, fer complir les lleis de protecció de la llengua, etc.—, en darrer terme són les actituds i els comportaments que adoptem els parlants —cadascú de nosaltres, doncs— els que fan avançar o recular l'ús social de la llengua, els que la situen en uns àmbits o en uns altres, els que en van configurant la fesomia: «si no espavilem, ens hi anirà la llengua» (p. 24).

El futur del català depèn de tu està integrat per vuit capítols d'extensió desigual precedits d'un pròleg («Depèn de tu», p. 23-25). En el primer, «El català, en perill d'extinció?» (p. 27-46), les autores expliquen com i per què es produeix el procés no natural de mort d'una llengua, que es glaonen en tres fases, «primària», «decadència» i «mort», alhora que repassen una sèrie de dades sobre l'ús del català, extretes de les diverses tandes de l'EULP, i les implicacions que tenen a l'hora de fer pronòstics sobre les possibilitats de perpetuació de la llengua catalana, que consideren que es troba «en la fase primària de l'extinció» (p. 35). Un dels aspectes que emfasitzen, lligat al bilingüisme social i a la norma de convergència, és que «menys d'un quart de la població comença

17. A. M. ALCOVER; F. de B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca: Moll, 1930-1962. Accessible a: <<https://dcvb.iec.cat/>> [Consultat el 15-1-2022].

18. GENERALITAT DE CATALUNYA, *Llengua catalana. Campanyes*. Accessible a: <https://llengua.gencat.cat/ca/serveis/informacio_i_diffusio/campanyes/> [Consultat el 16-1-2022].

una conversa en català» (p. 36): «Aquest és el nostre gran mal, sí. Ahora, però, pot ser també la nostra salvació» (p. 37). Sempre, és clar, que els parlants ens fem conscients de la situació i ens responsabilitzem de fer el que calgui per a revertir-la. Com conclouen les autores, «negar la realitat no ha resolt mai cap problema» (p. 46). No es tracta, doncs, de crear alarma, sinó de crear consciència.

En el segon capítol es respon la pregunta «Què és una llengua?» (p. 47-51), per a deixar clar que les llengües no són sistemes de comunicació i prou, i que «dir el que volem dir i ser qui som [...] no és tan fàcil en la llengua d'un altre» (p. 49). «El parany del bilingüisme social» (p. 53-71) és el títol del tercer capítol, en què es desmunta la fal·làcia dels suposats beneficis del bilingüisme social i s'exposen els perjudicis que comporta per a la pervivència de la llengua catalana que els catalanoparlants apliquem la norma de convergència lingüística cap al castellà, a més d'incidir en les interferències que provoca la llengua dominant sobre la llengua subordinada, que s'hi emmiralla i s'hi confon progressivament. Amb afirmacions que pretenen colpir el lector, com ara que «[c]ada vegada que no fem servir la llengua podent-ho fer, l'empenyem cap a un punt de no-retorn» (p. 54), es vol evidenciar que el català es mantindrà viu només si fem que sigui necessari i el convertim en la llengua de convivència de la societat dels Països Catalans.

En els capítols següents, s'aprofundeix i s'insisteix en la urgència que els catalanoparlants trenquem la norma de convergència («Sempre cedim els mateixos», p. 73-81); en la necessitat que els castellanoparlants sentin empatia per la preservació de la diversitat lingüística («Posa't en el meu lloc», p. 83-95), i en el paper clau que pot desenvolupar la nova immigració que no té ni el català ni el castellà com a llengua primera, si sabem integrar-la a la societat d'acollida en la llengua pròpia del territori («L'esperança del 10 %», p. 97-115, que recull el testimoni lingüístic d'onze catalanoparlants d'adopció d'orígens molt diversos). De fet, segons les autores, «[l]a recepta per salvar el català es pot resumir de la següent manera: ens cal el compromís dels parlants que tenen el català com a llengua primera (un 30 %), la solidaritat dels parlants que tenen el castellà com a llengua primera (un 60 %), i hi hem d'afegir l'esperança que representen avui els qui tenen altres llengües (un 10 %). I perquè uns es comprometin i la resta s'hi solidaritzin cal que tots siguem plenament conscients de què ens hi juguem» (p. 71).

El penúltim capítol, «Et preocupa el medi ambient, però tant te fa el futur de les llengües. Com pot ser?» (p. 117-122), vol contribuir a sensibilitzar a favor de la preservació de la diversitat lingüística aquells col·lectius que s'han vist seduïts per altres moviments de conscienciació, com l'ecologista o el feminista, però que no han connectat encara amb la defensa de la llengua. En les planes que s'hi dediquen també es reflexiona sobre la transformació de l'oci dels infants i dels joves, com a conseqüència de la revolució digital: «L'última generació que ha tingut referents culturals en català és la de *Bola de Drac*. Cal que ara trobem productes en català que atrapin els joves al marge de la llengua. Videojocs, sèries de televisió, jocs, pel·lícules, plataformes digitals, xarxes socials, grups de música...».

Lligant amb aquesta darrera reflexió, no podem deixar d'esmentar l'èxit esclatant que ha tingut el joc Paraulògic, presentat l'1 de novembre de 2021 pel web Rodamots,¹⁹ que des de 1999 fa circular cada dia un mot entre els seus subscriptors. Per a celebrar la fita d'haver arribat a les 5.000 paraules, s'han empescat un joc (compte!: és altament addictiu) que consisteix a trobar el màxim nombre de mots possibles combinant set lletres, una de les quals de presència obligatòria. La norma bàsica del joc és que els mots que es formin han de coincidir amb lemes del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans: una bona manera, doncs, de difondre el lèxic normatiu, sobretot si tenim en compte que el joc ofereix la possibilitat d'accedir a les definicions de totes les paraules que el jugador va formant. I una molt bona manera, també, d'engrescar amb la llengua: de fer que s'hi pensi, que se'n parli, que les xarxes en vagin plenes, com certament ha passat.

El futur del català depèn de tu acaba amb un darrer capítol («Que el català sigui la llengua de convivència», p. 123-140) que torna a fer èmfasi en el fet que la clau de volta de tot plegat és la conscienciació i posa el dit a la nafra de la conculcació dels drets lingüístics dels catalanoparlants en diferents entorns: als instituts d'educació secundària, en els mitjans de comunicació, a la sanitat, etc. És una cloenda, tanmateix, que no cau en el desànim, sinó que persegueix la mobilització des del convenciment que encara hi som a temps: «Sobretot, hi som a temps perquè ho sabem. Sabem els perills que té la nostra llengua, sabem que té símptomes de llengua amenaçada. I això —estar avisats amb temps— és el que no els ha passat a la majoria de llengües que han desaparegut» (p. 137). El llibre pretén, doncs, ser un revulsiu perquè no acabem anant a parar allà on ens diuen que ens hem encaminat.

I arribem al juny de 2021, en què va aparèixer *Molt a favor: 57 propostes i un pacte per la llengua* (Vic: Eumo), fruit de la reflexió i de la feina conjunta de set autors, set professionals de la llengua, que van aplegar-se per a elaborar propostes concretes encaminades a enfortir la salut del català. Es tracta de Magí Camps, responsable lingüístic de *La Vanguardia* i, des del desembre de 2017, membre de l'Institut d'Estudis Catalans adscrit a la Secció Filològica; Míriam Martín Lloret, assessora lingüística del servei de consultes en línia Optimot; Rudolf Ortega, corrector del *Quadern* del diari *El País* i autor del llibre d'estil de COMRàdio mentre n'era el responsable lingüístic; Maria Rodríguez Mariné, cap de llengua del diari *Ara*; Ivan Solivellas, lingüista, divulgador lingüístic i delegat de la Plataforma per la Llengua a les Illes Balears, i els escriptors Pau Vidal i Enric Gomà —aquest darrer, editor del llibre—, als quals ja ens hem referit adés.

A *Molt a favor* es recullen, com es detalla en el subtítol, 57 propostes (p. 17-177) i un pacte per la llengua (p. 179-183). La preocupació de fons és la mateixa que trobem a *El futur del català depèn de tu* i l'objectiu que es percaça també: «retornar al català

19. RodaMots, cada dia un mot. Paraulògic. Accessible a: <<https://rodamots.cat/escreix/us-presentem-el-paraulogic/>> [Consultat el 16-1-2022].

l'ús quotidià i estès, majoritari i popular, en totes les funcions d'una societat com la nostra» (p. 11). Hi ha, però, dues diferències fonamentals de plantejament, que s'exposen en el preàmbul que signa l'editor («Tota pedra fa pareb», p. 11-15). La primera: es pretén alleugerir la càrrega feixuga que pot suposar per als parlants la focalització excessiva en la seva responsabilitat a l'hora de fer perdurar la llengua, ampliant el focus cap a les administracions —europees, estatals, autonòmiques, provincials, locals— i altres agents socials —empreses, entitats, agrupacions, clubs, etc. No es tracta pas de negar la responsabilitat individual, sinó d'emmarcar-la en un context col·lectiu més ampli: «tantes crides insistents i agòniques a les actituds individuals, que tenen un pes notable però no són el tot, carreguen damunt les espatlles dels ciutadans la responsabilitat de la minva i la desaparició de la llengua» (p.12). La segona: com que la diagnosi ja està feta i és ben clara, no cal furgar-hi més; el que toca ara és buscar solucions. I aquestes han de ser concretes, imaginatives i aplicables a curt termini. I, sobretot, han d'anar més enllà de la molt necessària —però insuficient per si sola— renúncia a la norma de convergència lingüística (encara que aquesta proposta també hi és present amb el número 57): «Sovint s'apel·la a la importància que els parlants canviem les nostres actituds lingüístiques individuals i no renunciem al català en cap situació de la vida quotidiana. Per tant, es demana als ciutadans que ens conscienciem —aquest verb no pot faltar mai— i actuem en conseqüència, en una mena de revisió de vida lingüística permanent» (p. 11).

Les cinquanta-set propostes que presenta el llibre són certament variades. En recollim una de cada autor com a mostra: «Fer les declaracions només en una de les llengües oficials» (Magí Camps, p. 17-18), que és una indicació adreçada als polítics perquè la posin en pràctica en les rodes de premsa; «Establir bonificacions fiscals pel català» (Rudolf Ortega, p. 42-43), que és una mesura recollida en l'article 37.2 de la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística —avui vigent—,²⁰ però que no s'ha arribat a desenvolupar mai; «Fomentar els referents de llengua per a joves a les xarxes» (Míriam Martín Lloret, p. 62-64), en què es fa una crida a l'aparició d'influenciadors que generin continguts en llengua catalana, i també píndoles sobre llengua catalana, a Instagram, Tik-Tok o YouTube; «Separar el màster que capacita per ser professor de secundària de català del de castellà i que per cursar-lo s'exigeixi de veritat formació lingüística» (Maria Rodríguez Mariné, p. 65-67), que recull una denúncia que ha formulat en diverses ocasions la Coordinadora d'Estudis Universitaris de Filologia Catalana davant de la Direcció General d'Universitats; «Fer una plataforma conjunta de les tres televisions públiques: TV3, IB3 i À Punt» (Enric Gomà, p. 68-70), en què es proposa de crear una plataforma —com ho són Netflix, Movistar, Filmin i HBO— que reuneixi i doni accés

20. GENERALITAT DE CATALUNYA, *Legislació lingüística. Llei de política lingüística*. Accessible a: <https://llengua.gencat.cat/ca/serveis/legislacio_i_drets_linguistics/llei_de_politica_linguistica/> [Consultat el 17-1-2022].

mitjançant un bon cercador a tots els programes de les tres televisions i a través de la qual siguin fàcils de localitzar, per exemple, els espais sobre llengua que s'hi han emès, sigui *Caçadors de paraules* (TV3), *Trau la llengua* (À punt) o *Téntol* (IB3); «Lligar la investigació produïda amb ajuts econòmics autonòmics a l'ús del català» (Ivan Solivellas, p. 100-102), que presenta la proposta que la concessió d'un projecte de recerca, d'una beca o d'un altre tipus d'ajut econòmic atorgat per la Generalitat de Catalunya, per la Generalitat Valenciana o pel Govern de les Illes Balears comporti la condició inexcusable que una part de la producció científica resultant hagi de ser escrita en català, i, com a darrer exemple, «Visitar l'Alguer i Perpinyà, escoles de com acabar malament» (Pau Vidal, p. 160-162), que ens convida a passar uns dies als extrems septentrional i oriental del domini lingüístic, perquè vegem per nosaltres mateixos com podríem acabar: «La presència paupèrrima d'alguerès i rossellonès als seus territoris respectius és una bufetada a la cara de l'immobilisme lingüístic, i de tant en tant és molt sa rebre'n una» (p. 161).

En la valoració que en fa el coordinador del volum, «totes les propostes són concretes, prou ben traçades i executables en uns termes plausibles. Només exigeixen voluntat, pressupost i, en alguns casos, legislació o reglamentació» (p. 14). *Només? Déu-n'hi-do!* És clar que cal entendre la viabilitat de les propostes en el marc del pacte ampli per la llengua que els set autors del llibre reclamen, en una crida que s'adreça tant a la classe política («tots els partits polítics que històricament s'han significat en la defensa de la llengua i han protagonitzat grans consensos», p. 181) com a la societat civil («patronals i sindicats, cambres de comerç, universitats i col·legis professionals, associacions i institucions culturals, federacions i clubs esportius, els estudiants», p. 181): «Ja no es tracta de fer petits passos per anar normalitzant el català en un sector o altre, sinó de mobilitzar tot l'esforç col·lectiu a través d'un gran acord per la llengua que impliqui tots els agents polítics, econòmics i socials en un projecte compartit basat en la subscripció de compromisos» (p. 181). I conclouen: «Fem perquè s'arribi a subscriure un pacte per la llengua. Els parlants hi serem per tirar-lo endavant» (p. 183). Tant de bo!